

А. Григоров, канд. юрид. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ МОДЕЛЕЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ВОЗДУШНЫХ ПОЛЕТОВ

Проанализированы международно-правовые модели регламентации воздушных полетов в начале XX ст. В этот период, когда национальные законодательства многих государств не имели еще механизма правового регулирования полетов как воздушных шаров, так и первых летательных аппаратов тяжелее воздуха, в рамках международных институций были предприняты совместные усилия для разработки проектов международных конвенций (соглашений) в этой сфере. Речь идет прежде всего о проектах международных соглашений, разработанных в рамках Института международного права, Международного юридического комитета по авиации, Ассоциации международного права. Именно эти проекты, которые в силу разных причин не были поддержаны европейскими государствами, стали теоретическо-правовой базой для дальнейшего развития международного воздушного права после Первой мировой войны.

Ключевые слова: воздушный шар, воздушное судно, правовой статус аэростатов, конвенция о воздушных передвижениях, международный воздушный кодекс.

УДК 341.9(045)

Є. Ткаченко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

На основі аналізу наукових джерел із міжнародного приватного права та нормативно-правових актів, що регулюють відносини власності подружжя, визначено особливості правових режимів майна подружжя в зарубіжних країнах. Надано загальну характеристику інституту власності й окреслено правовідносини, що виникають між подружжям із приводу їхнього майна. Виділено основні види правових режимів майна подружжя, на цій основі охарактеризовано підходи законодавців зарубіжних країн до регулювання майнових відносин подружжя. З'ясовано, що особливості правового забезпечення майнових прав та обов'язків подружжя зумовлюються не тільки характером їх правового регулювання, а й змістом цих прав і обов'язків.

Ключові слова: правовий режим майна подружжя, відносини власності, право власності, подружжя, міжнародне приватне право.

На сучасному етапі сім'я як соціальний феномен, що сформувався у суспільстві, має для кожної людини суттєве значення і становить загальносуспільну цінність у рамках кожної держави. Тому нормативне регулювання сімейних відносин відображає соціальну значущість тих їхніх видів, які підлягають правовому регулюванню, та індивідуальну цінність певних видів сімейних відносин для кожної окремої людини. Від правової та соціальної якості й обґрунтованості такого регулювання напряму залежить стан сімейних відносин у суспільстві, визначеність поведінки окремих осіб, які є учасниками сімейних та суспільних відносин, їхнє соціальне становище і правовий стан та навіть їхнє сприйняття світу й життя взагалі [8, с. 1]. Однак, зважаючи на своєрідну революцію сімейних відносин, яка розпочалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, правове регулювання розвитку інституту сім'ї потребує подальшого вдосконалення, а напрацювання законодавців – детальнішої розробки. Більше того, у світлі останніх історичних, економічних та політичних реформ сімейно-правові відносини потребують поглибленого наукового аналізу: нове ставлення до приватної власності серед індивідів змінює й майнові відносини подружжя.

Під час перебування Української держави у складі СРСР законодавство, що регулювало дану проблематику, мало імперативний характер, адже встановлювало конкретні рамки здійснення подружжям своїх майнових прав та обов'язків, незважаючи на бажання подружжя. Однак із переходом до ринкових відносин, з поширенням підприємницької діяльності громадян виявилася визначена неузгодженість окремих норм чинного законодавства, а також невідповідність діючих норм до наявних суспільних відносин [8, с. 2–3]. Відповідно поява інституту шлюбного договору, виокремлення особистої приватної власності кожного з подружжя та вдосконалення нормативно-правового регулювання спільної сумісної власності подружжя відображають тенденції демократизації українського суспільства та поширення принципу диспозитивності на шлюбно-сімейні відносини. Однак детальний

аналіз відповідних правових норм надає можливість говорити про необхідність їх подальшого вдосконалення та розвитку й, отже, наукового вивчення та дослідження. У цьому сенсі доречно розглянути правові режими майна подружжя в зарубіжних країнах, адже основні способи регулювання інституту права власності є однією з центральних проблем сучасних напрацювань науки міжнародного приватного права.

Право власності – центральний інститут будь-якої національної правової системи, який значною мірою визначає характер і зміст інших інститутів та галузей права тієї чи іншої держави. Загалом власність можна трактувати як право конкретних суб'єктів – окремих осіб чи колективів – використовувати визначені майнові об'єкти своєю владою та у своїх інтересах на основі й у межах установленого в державі правопорядку [2, с. 181]. Зміст цього права розкривається через сукупність виключних суб'єктивних правомочностей власника, кожна з яких має певну специфіку та визначену самостійність. Ці виключні правомочності зводяться зазвичай до трьох основних видів – права володіння, права користування та права розпорядження майном [1, с. 211–212].

Сукупність юридичних норм, спрямованих на регулювання відносин власності методами та засобами цивільно-правового характеру, утворює інститут права власності. Він є центральним інститутом міжнародного приватного права, а головний зміст і особливості цього інституту полягають у тому, що його нормами визначається правовий статус майнових цінностей у господарському обігу на основі установлення ступеня дозволеної поведінки правомочної особи [2, с. 182].

Під час розгляду питань власності в контексті шлюбно-сімейних відносин варто звернутися до законодавства розвинутих зарубіжних країн, яке визнає, що тільки належним чином оформлений шлюб породжує подружні права й обов'язки. Правовідносини, що виникають між подружжям, у зарубіжних країнах прийнято ділити на особисті та майнові. При цьому основне місце в законодавстві відводиться регулюванню майнових відно-

син, які складаються із правовідносин щодо майна в родині (правовий режим майна подружжя у шлюбі та порядок управління ним) і щодо надання утримання.

У нормативно-правових актах різних держав передусім сформульовані основні обов'язки подружжя. Кожен із подружжя зобов'язаний зберігати вірність, допомагати й підтримувати іншого з подружжя. Вони разом забезпечують моральний і матеріальний розвиток сім'ї. Вони допомагають дітям отримати освіту і забезпечують їхнє майбутнє (ст. 212–213 Цивільного кодексу Франції) [3, с. 194]. У Німеччині законодавець виходить із того, що шлюб укладається на все життя і кожен із подружжя повинен вести спільне сімейне життя і відповідати один за одного (§ 1353 Цивільного уложення Німеччини) [7, с. 628].

У Великій Британії та США особи, беручи шлюб, зобов'язані створити подружню спільність життя – консорціум (англ. *consortium*), хоча точного і вичерпного визначення консорціуму ні в законодавстві, ні в судовій практиці не існує: виходячи з наявних інтерпретацій, консорціум розуміється як спільність столу, вогнища і ложа [4, с. 534].

Отже, подружні права й обов'язки за природою досить різноманітні: одна їх частина має особистий, а інша – майновий характер. Сімейне право детально регулює, насамперед, три основні сфери майнових відносин подружжя: правовий режим майна подружжя у шлюбі, порядок управління майном і відносини подружжя із приводу надання утримання. Провівши аналіз законодавства більшості зарубіжних країн, можна виділити три основні види правових режимів майна подружжя:

1) Режим роздільності майна, який передбачає, що будь-яке майно подружжя, коли і яким шляхом воно не було б придбане, вважається їхнім роздільним майном. Власником майна вважається той із подружжя, чие право підтверджується правовстановлюючим документом. Даний режим був уведений в Англії у 1882 році й пізніше перейнятий країнами загального права (Австралією, Новою Зеландією, Канадою).

2) Режим спільності майна, який установлений Цивільним кодексом Франції 1804 року та прийнятий в Іспанії, Італії, Швейцарії, низці держав Латинської Америки, восьми штатах США. Режимом передбачено об'єднання майна подружжя на основі ідеї їхньої рівноправності та економічного партнерства.

3) Режим відкладеної спільності, що діє у ФРН та деяких скандинавських країнах (Швеції, Норвегії, Данії). Особливість цього режиму полягає в тому, що під час шлюбу все майно подружжя належить кожному з них окремо (як при режимі роздільності), але у разі розірвання шлюбу все сімейне майно і кошти поєднуються та поділяються між подружжям порівну [10, с. 116].

Згідно з режимом спільної сумісної власності, що застосовується в багатьох державах світу, подружжя має спільне право власності на майно, нажите в шлюбі, на кошти від доходів від їхнього майна та професійної діяльності, зберігаючи при цьому у своїй власності майно, що належало їм до шлюбу або отримане в шлюбі в дар або спадщину.

Режим спільності був установлений і найповніше регламентований у праві Франції, проте зміни, внесені до французького законодавства в останні роки, були відзначені деяким відходом від традиційного регулювання. До режиму спільності майна були внесені елементи роздільності за рахунок звуження переліку майна, що входить до спільності. Згідно зі ст. 1401 ЦКФ у редакції 1965 року, до спільності включалося майно, придбане кожним із подружжя за рахунок власного заробітку і

доходів від особистої приватної власності. Такий режим отримав назву "спільність придбань" [5, с. 626]. Принцип спільності придбань уключено і до нормативно-правових актів цієї країни, схвалених пізніше. Так, законом 1967 року встановлено, що в разі отримання одним із подружжя грошової суми в дар або спадщину він/вона стає власником тільки грошової суми, а майно, придбане на ці гроші, переходить у спільну сумісну власність подружжя [5, с. 627]. Отже, ст. 1401 ЦКФ передбачає, що загальними є придбання, отримані подружжям спільно або роздільно під час шлюбу як за рахунок надходжень від їхньої власної професійної діяльності, так і за рахунок плодів і доходів від їхнього роздільного майна. До особистої приватної власності кожного з подружжя належить майно, яке кожен із них мав у момент укладення шлюбу, а також майно, отримане ними під час шлюбу в дар або спадщину [3, с. 599–600].

Подібним чином дане питання розв'язується в низці штатів США. Однак, на відміну від французьких законів, нормативно-правові акти одних американських штатів (наприклад Техасу, Луїзіани, Айдахо) визначають, що доходи від особистої приватної власності кожного з подружжя включаються до спільності, а інших – ні [4, с. 536].

У Нідерландах із моменту укладення шлюбу все майно підпорядковується режиму спільності, який поширюється на всі готівкові речі й речі, які будуть придбані подружжям у майбутньому. До спільного майна включаються борги подружжя, а також пенсія за віком. Чоловік/дружина самостійно здійснює управління майном, що перебуває в його/її особистій приватній власності, при цьому чоловік чи дружина зберігає право користування таким майном [6, с. 301].

Незважаючи на проведені реформи законодавства та зміни суспільних настроїв, нормативно-правові акти в цілому зберігають привілейоване становище чоловіка в питанні управління подружнім майном. У більшості країн зберігається положення, згідно з яким спільністю управляє тільки чоловік, згода дружини при цьому не потрібна (Іспанія, Бразилія, Аргентина) [9, с. 141].

У Франції деякі правочини здійснюються чоловіком тільки за згодою дружини (наприклад відчуження нерухомості). При цьому у складі спільності законом виділяється так звана резервна частина майна, яка складається із майна, придбаного дружиною на доходи від своєї професійної діяльності. Цією частиною майна дружина керує самостійно і має право вільно нею розпоряджатися [5, с. 628]. В інших країнах чоловік не має права одноосібно управляти спільним майном, хоча чоловік і дружина мають рівні права в питанні управління спільністю.

У США законодавством окремих штатів передбачається необхідність отримання згоди другого з подружжя на здійснення деяких правочинів (найчастіше це стосується угод із нерухомістю); в інших штатах будь-який правочин щодо розпорядження спільною сумісною власністю подружжя має здійснюватися подружжям спільно [4, с. 536].

В Італії законним є режим спільної сумісної власності подружжя (без виділення часток). Управління спільним майном здійснюють обидва з подружжя. У разі, якщо один із подружжя відмовляється дати згоду на вчинення правочину, чоловік чи дружина має право отримати її в судовому порядку [6, с. 302].

У Швейцарії цивільним кодексом передбачається режим спільності майна подружжя, який не діє в разі оголошення конкурсу щодо майна одного з подружжя. З набранням чинності закону 1984 року, який завершив реформу сімейного права, за відсутності шлюбного до-

говору законним є звичайний режим майна з правом отримання рівних часток у спільно нажитому майні. Такий режим уключає доходи подружжя й особисте майно кожного з них. Розпорядження спільною сумісною власністю вимагає згоди другого з подружжя, якщо подружжя не домовилося про інше [6, с. 303]. До набрання чинності законом 1984 року звичайним був режим спільності майна, що включало спільне майно подружжя та особисте майно кожного з них. Спільне майно неподільне і належить обом із подружжя. Жоден із них не має права розпоряджатися своєю часткою у спільному майні.

ЦКФ установлює, що подружжя має право тільки за взаємною згодою укладати договори про безоплатне відчуження спільного майна, а також про здавання під найм чи в заставу спільного нерухомого майна. Іншим спільним майном кожен із подружжя має право самостійно управляти за умови, що він/вона нестиме відповідальність за допущені ним/нею помилки. Угоди, укладені щодо розпорядження спільним майном без обману другого з подружжя, не породжують для останнього юридичного наслідку. Виявляючи турботу про спільне житло сім'ї, ЦКФ у ст. 215 установив, що один із подружжя не може без згоди іншого розпоряджатися правами, які стосуються оселі родини і предметів її інтер'єру. Той із подружжя, хто не дав своєї згоди на здійснення такої угоди, має право вимагати її скасування [3, с. 195].

В інших країнах чоловік позбавлений права одноосібного управління майном, і найважливіші правочини мають здійснюватися за взаємною згодою подружжя, хоча обое з подружжя мають рівні права на управління майном. Прикладом деякого обмеження щодо розпорядження всім майном одного з подружжя може служити законодавство Німеччини.

Однак слід ураховувати, що особливості правового забезпечення майнових прав та обов'язків подружжя зумовлюються не тільки характером їхніх особистих відносин, ступенем довіри один до одного, а й змістом цих прав і обов'язків. Тому основний наголос у даному разі має робитися на тому, що об'єктом майнових відносин є все, що може бути власністю: предмети домашнього господарства й особистого споживання, житловий будинок, квартира, дача, гараж тощо. Відповідно, розглядаю-

чи правові режими майна подружжя в міжнародному приватному праві, слід ураховувати той факт, що, незалежно від різноманіття й різномірності об'єктів власності, з приводу яких складаються майнові відносини, мова завжди йде про майнові права, що мають свою специфіку. Загалом ці права належать до відчужуваних, за винятком випадків, передбачених законом; можуть бути предметом різного роду заснованих на законі правочинів; мають грошову оцінку (матеріальний еквівалент) [9, с. 126]. Тому, досліджуючи дану проблематику, потрібно враховувати ті ознаки, що характеризують власність подружжя в кожній конкретній країні, а отже, продовжувати розгляд цих питань у рамках науки міжнародного приватного права з урахуванням даних ознак.

Список використаних джерел:

1. Гражданское и торговое право капиталистических государств / Е. А. Васильев, В. В. Зайцева, А. А. Костин и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 1993.
2. Гаврилов В. В. Международное частное право / В. В. Гаврилов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА М), 2002.
3. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) Code civil des Français (Code Napoléon) / пер. с фр. В. Н. Захватаева. – М.: Инфо-тропик Медиа, 2012.
4. Гражданское и торговое право зарубежных государств: в 2 т. / отв. ред. Е. А. Васильев, А. С. Комаров. – 4-е изд., перераб и доп. – М.: Междунар. отношения, 2006. – Т. II.
5. Гражданское и торговое право зарубежных стран / под общ. ред. В. В. Безбаха и В. К. Плущинского. – М.: МЦФЭР, 2004.
6. Гражданское право: в 4 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – Т. 2: Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права.
7. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению / пер. с нем.; науч. ред.: Н. Г. Елисеев, А. Л. Маковский, Т. Ф. Яковлева. – М.: Волтерс Клувер, 2004.
8. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Оксана Михайлівна Калітенко; Національний університет внутрішніх справ МВС України. – Х., 2001.
9. Нечаева А. М. Семейное право / А. М. Нечаева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Юрайт, 2012.
10. Руда О. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві / О. Руда // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – Вип. 88. – Ч. I. – С. 116-119.

Надійшла до редколегії 15.12.19

Y. Tkachenko, Ph.D. Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW: COMPARATIVE ANALYSIS

On the basis of the analysis of scientific sources of private international law and legal acts regulating property relations between the spouses, the peculiarities of matrimonial property regimes in foreign countries are determined. The general description of the institute of property rights is given, and the matrimonial property relationships arising between the spouses are outlined. The basic types of matrimonial property regimes are distinguished. Taking them into consideration, the approaches of legislators of foreign countries to regulation of the matrimonial property relationships between spouses are explored. As a result, the peculiarities of legal protection of property rights and obligations of spouses are obvious to be determined not only by the nature of their legal regulation, but also by the content of these rights and obligations.

Keywords: matrimonial property regimes, property relations, property rights, spouses, private international law.

Е. Ткаченко, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ИМУЩЕСТВА СУПРУГОВ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

На основе анализа научных источников по международному частному праву и нормативно-правовых актов, регулирующих отношения собственности супругов, определены особенности правовых режимов имущества супругов в зарубежных странах. Предоставлена общая характеристика института собственности и обозначены правоотношения, возникающие между супругами по поводу их имущества. Выделены основные виды правовых режимов имущества супругов, на их основе охарактеризованы подходы законодателей зарубежных стран к регулированию имущественных отношений супругов. Установлено, что особенности правового обеспечения имущественных прав и обязанностей супругов обусловлены не только характером их правового регулирования, но и содержанием этих прав и обязанностей.

Ключевые слова: правовой режим имущества супругов, отношения собственности, право собственности, супруги, международное частное право.